

Nr 10

Utlåtande i anledning av motioner om tandvårdsförsäkring för ålderspensionärer.

Andra lagutskottet har behandlat två till lagutskott hänvisade motioner, I: 136 av herr *Blomquist* samt II: 180 av herr *Carlshamre*.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt utreda och föreslå införande av tandvårdsförsäkring för ålderspensionärer».

Olika former av tandläkarvård

Vård genom privatpraktiserande tandläkare

Vid utgången av år 1965 var antalet privatpraktiserande tandläkare i landet omkring 4 200. Detta utgjorde ungefär 70 procent av de yrkesverksamma tandläkarna. De privatpraktiserande tandläkarnas andel i tandläkarkåren hade vid nämnda tidpunkt ökat med cirka 5 procent sedan slutet av år 1963. Arbetet inom privatpraktiken har sin tyngdpunkt inom vuxentandvården.

Folktandvården

Folktandvården, som infördes år 1939, syftar i första hand till ordnandet av barnens (upp t. o. m. 16 års ålder) tandvård och i andra hand en del ungdomars (åldrarna 16—19 år) och vuxnas tandvård. Principen är emellertid att folktandvården skall stå öppen för alla.

Folktandvården organiseras av landstingskommunerna och de fyra städer som ej tillhör landstingskommun. För ombesörjandet av folktandvården skall landstingskommun vara indelad i tandvårdsdistrikt och i varje distrikt skall finnas minst en fast distriktstandpoliklinik. Därjämte kan inrättas annexpolikliniker och polikliniker för ambulatorisk tandvård ävensom poliklinik å anstalt. I anslutning till ett par av landstingskommuns lasarett skall finnas en centraltandpoliklinik, avsedd bl. a. för mer komplicerade fall som remitteras dit. Inom folktandvården kan också inrättas polikliniker för specialvård.

Inom varje tandvårdsdistrikt skall årligen minst 55 procent av de inom distriktstandvården tjänstgörande tandläkarnas sammanlagda arbetstid ägnas åt organiserad barntandvård. Under den för annan tandvård än organiserad barntandvård anslagna tiden skall med förtursrätt utföras behandling av akuta fall och mödratandvård.

Inom den organiserade barntandvården lämnas vården fritt, men för övrig vård gäller en av Kungl. Maj:t fastställd folktandvårdstaxa. Primärkommunerna har att till vederbörande folktandvårdshuvudman erlægga en årlig avgift av 5 kronor för varje barn i kommunen som deltar i organiserad barntandvård. Till landstingskommun utgår statsbidrag i form av utrustningsbidrag efter vissa regler samt driftbidrag med 16 kronor för vart och ett i den organiserade barntandvården systematiskt behandlat barn för varje år behandling meddelats. Till stad som ej hör till landstingskommun, utgår driftbidrag med 8 kronor per barn och år. Utrustningsbidrag utgår däremot ej.

I den egentliga skoltandvården (åldrarna 7—15 år) erhöll under 1962 84 procent av barnen regelbunden, fullständig vård. Mödrahjälpstandvården utgör ett väsentligt inslag i tandvården för vuxna. Viss lättnad i belastningen på folktandvården inträdde sedan blivande och nyblivna mödrar 1963 bereddes möjlighet att få kostnader för tandläkarvård hos privatpraktiserande tandläkare ersatta från den allmänna sjukförsäkringen.

Totalantalet tandläkartjänster inom folktandvården utgjorde vid utgången av år 1965 2 302. Av tjänsterna var 566, d. v. s. 25 procent av totalantalet, ej besatta. Antalet anställda tandläkare har därefter inte ökat i någon större omfattning. För närvarande torde inemot 1 900 tandläkare vara anställda inom folktandvården.

Tandvård vid de odontologiska läroanstalterna

Vid tandläkarhögskolorna, nu fyra stycken, bedrivs visst patientarbete. I inte ringa utsträckning har högskolorna fyllt uppgiften som remissinstans för mottagning av svårare fall och har därmed fungerat som centraltandpolikliniker. Enligt överenskommelse mellan staten och de kommuner, där högskolorna är belägna, skall högskolorna i viss mån fylla folktandvårdens funktion.

Tandvård vid anstalter

För patienter vid anstalter (sjukvårdsanstalter, kommunala ålderdomshem m. fl.) är tandvård anordnad i viss omfattning. Vården meddelas antingen inom anstalterna eller utom dessa. I det senare fallet äger den rum på folktandvårdskliniker där så kan ske och eljest hos privatpraktiserande tandläkare. Riktlinjer för anstaltsvårdens ordnande har utarbetats men har på grund av bristande tillgång på tandläkare endast delvis kunnat genomföras.

Militär tandvård

Militära tandpolikliniker finns vid praktiskt taget samtliga militära förband och skolor.

Behovet av tandläkarvård

Enligt en intervjuundersökning, utförd år 1963 vid Socialmedicinska institutionen i Uppsala och publicerad i 1961 års sjukförsäkringsutrednings betänkande »Tandvårdsförsäkring» (SOU 1965: 4), saknade 24 procent av de intervjuade personerna helt egna tänder. Avsaknad av egna tänder visade sig vara korrelerad till socialgrupp. Därutöver gällde att andelen personer som helt saknade egna tänder var större i lägre inkomstgrupp än i högre inkomstgrupp. Protesförekomsten ökade starkt med stigande ålder; i åldersgruppen 67 år och däröver utgjorde andelen protesbärare 76 procent. Av de personer som helt saknade egna tänder hade 54 procent sökt tandläkare sista gången för mer än 10 år sedan. Av personer med egna tänder hade 73 procent sökt tandläkare under den senaste tvåårsperioden och 64 procent hade därvid erhållit full behandling. Den procentuella andelen personer med egna tänder som fått fullständig behandling under de två senaste åren sjönk med stigande ålder. I åldersgruppen 67 år och däröver var procenttalet endast 12. Personer i högre socialgrupp visade större benägenhet att söka tandläkare och att undergå fullständig behandling. Skillnaden i inkomstnivå mellan socialgrupperna kunde dock ej helt förklara skillnaderna mellan socialgrupperna i fråga om benägenheten till fullständig behandling.

Sjukförsäkringsutredningen uttalar i sitt förenämnda betänkande att den kunnat konstatera att behovet av tandläkarvård varierar hos olika grupper av befolkningen. Vidare sägs att man beträffande befolkningen i åldern 17—75 år synes böra räkna med att — bortsett från den förhållandevis stora gruppen protesbärare och ett litet antal personer med sällsynt god tandstatus — årligen eller för en mindre del vartannat år regelbundet återkommande tandläkarvård är erforderlig för att vidmakthålla en tillfredsställande tandstatus. Även för helprotesbärare föreligger enligt utredningen ett behov av regelbundna om också inte så ofta återkommande tandläkarbesök. Utredningen anser emellertid att behovet av tandläkarvård för den sistnämnda kategorin liksom för de högre åldersgrupperna i motsats till vad fallet är för befolkningen i övrigt kan betraktas som förhållandevis ringa.

Tandvårdsförmåner inom socialförsäkringen

Gällande rätt

Enligt *lagen om allmän försäkring* utgår i vissa fall ersättning för utgifter för tandläkarvård. Det gäller dels viss behandling, som föranletts av sjukdom och meddelats av tandläkare vid centraltandpoliklinik, tandläkarhögskola eller allmänt sjukhus, dels ock behandling som meddelats blivande eller nyblivna mödrar. Vad som är ersättningsgill behandling anges i särskild av Kungl. Maj:t fastställd förteckning. För annan än blivande eller nyblivna mödrar är det i huvudsak endast fråga om specialistbehandling. Ersättning

utgår med 3/4 av utgifterna eller, om dessa överstigit ett visst taxebelopp, med 3/4 av sistnämnda belopp.

Enligt *lagen om yrkesskadeförsäkring* kan ersättning utgå för tandläkarvård, som föranletts av yrkesskada.

Historik

Rätt till ersättning inom sjukförsäkringen i vissa fall för utgifter för tandläkarvård infördes år 1952. Rätten begränsades till behandling av svårare former av sjukdom i tänder, munhåla och käkar. Som förutsättning uppställdes vidare att vården meddelats vid centraltandpoliklinik, tandläkarhögskola eller allmänt sjukhus. Främst var det folktandvårdens utbyggnadsproblem och kostnadshänsyn som motiverade begränsningarna. Vid flera tillfällen därefter gjordes i riksdagen framstötningar om utvidgning av ersättningsmöjligheterna, dock utan åsyftat resultat. På grundval av förslag av den s. k. socialpolitiska kommittén genomfördes emellertid år 1962 tandvårdsförsäkring inom moderskapsförsäkringen. I förslaget uttalades att man genom en tandvårdsförsäkring för mödrar hade möjlighet att på ett begränsat område vinna erfarenheter som skulle komma en allmän tandvårdsförsäkring till godo.

Sjukförsäkringsutredningen, som tillsattes 1961, fick till uppgift bl. a. att undersöka förutsättningarna för en vidgad rätt till ersättning för tandläkarvård. Utredningen framlade i början av 1965 ett delbetänkande, innefattande förslag till en allmän tandvårdsförsäkring. Utredningen ansåg det ej vara möjligt att lösa de vuxnas tandvårdsfråga inom folktandvårdens ram och fann därför att annan utväg ej stod till buds än att innefatta ersättning för utgifter för tandläkarvård bland förmånerna inom den allmänna försäkringen. Visserligen ansåg utredningen att man kunde befara vissa olägenheter av en allmän tandvårdsförsäkring, bl. a. att en ökad tandvårdsefterfrågan skulle medföra risk för omotiverade arvodeshöjningar inom privatpraktiken och därmed dålig avlastning av de försäkrades kostnader, fara för en minskning av tandläkarvårdens sammanlagda resurser samt ytterligare försämring av folktandvårdens rekryteringssvårigheter. Emellertid var enligt utredningens mening de fördelar som stod att vinna med att införa tandläkarvårdsersättning såsom en sjukförsäkringsförmån så betydande att en dylik reform borde genomföras. Sjukförsäkringsutredningens förslag har remissbehandlats men hittills inte lett till lagstiftning, enär det ansetts att ytterligare utredning behövde göras innan slutlig ställning tas till en allmän tandvårdsförsäkring. Särskilt har vissa grundläggande spørsmål i fråga om folktandvården bedömts vara i behov av penetrering.

1967 års folktandvårdsutredning

Enligt bemyndigande den 16 december 1966 har sakkunniga tillkallats för att utreda frågan om folktandvårdens ställning och organisation m. m.

Utredningen har antagit namnet *1967 års folktandvårdsutredning*. I utredningsdirektiven framhålls att det inte finns någon skyldighet för sjukvårdshuvudmännen att tillhandahålla tandvård, utan att den nuvarande författningsregleringen av folktandvården är uppbyggd som villkor för statsbidrag. Emellertid anses vårdskyldighet, liksom när det gäller läkarvård, böra vara fastslagen i lag. Beträffande målsättningen i vad avser folktandvården uttalar departementschefen i direktiven vidare följande.

En lagstadgad effektiv folktandvårdsorganisation utgör enligt min mening den nödvändiga grundvalen för en tandvårdsförsäkring. Som ett första-handsmål bör gälla att den kostnadsfria, organiserade barntandvården får sådan omfattning att den räcker till för samtliga barn i åldrarna upp till 17 år. En tandvårdsförsäkring skall alltså inte behöva omfatta dessa grupper.

Vuxentandvården inom folktandvården bör vara avgiftsbelagd och taxebunden. Inom vuxentandvården är det särskilt angeläget att tandvårdsmöjligheterna i glesbygderna säkerställs. Specialistvården bör även byggas ut. På något längre sikt bör eftersträvas att folktandvården kan svara för en större andel av den samlade vuxentandvården än hittills. Den taxa som kommer att gälla för folktandvården bör på så sätt kunna bli vägledande för arvodsättningen inom tandvården i dess helhet.

Utredningsarbetet, som enligt direktiven bör bedrivas skyndsamt, beräknas pågå under hela år 1968.

Frågor vid 1967 års riksdag

Riksdagen hade år 1967 att ta ställning till några i anslutning till statsverkspropositionen väckta motioner angående tandvårdsförmåner för ungdomar (I: 397 och II: 512 samt I: 90 och II: 119). I dessa motioner anfördes att beslut borde kunna fattas utan att den tillsatta utredningen om folktandvården avvaktades.

Statsutskottet, som behandlade motionerna i sitt *utlåtande nr 5*, ansåg att en reform beträffande tandvårdsförmåner för ungdom borde anstå till dess den tillsatta utredningen lämnats tillfälle att lägga fram förslag. Statsutskottet hemställde att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet med utlåtandet.

Motionerna

Motionärerna uttalar, att man torde få emotse ett flerårigt uppskov med införandet av en allmän tandvårdsförsäkring. Vidare anför motionärerna, att det under remissbehandlingen av sjukvårdsutredningens förslag från flera håll påpekades att tandvårdsförsäkringen kunde öppnas successivt för olika kategorier av medborgare. Det framhålls att vissa grupper av vår befolkning har ett mycket stort behov av tandvård samtidigt som de har starkt begränsade ekonomiska resurser. För sådana grupper är enligt motionärernas mening förtur till tandvårdsförsäkring väl försvarbar. Som en av de

grupper som uppfyller förutsättningarna beträffande såväl vårdbehov som ekonomi märkes först och främst ungdomarna. Lösningen av dessas tandvårdsproblem måste emellertid enligt motionärerna ses i intimt samband med folktandvårdens och militärtandvårdens framtida organisation, vilka frågor nu håller på att utredas. En annan stor grupp som bör få förtur till försäkring är, hävdar motionärerna, folkpensionärerna. Motionärerna anser att det inte finns några tekniska hinder att tillfredsställande möta de äldres tandvårdsefterfrågan redan nu. Administrativt skulle försäkringen enligt motionärerna kunna anknytas till den för blivande och nyblivna mödrar befintliga rätten till tandvårdsersättning. Enligt motionärernas uppfattning kan kostnaden för en tandvårdsförsäkring för ålders- och förtidspensionärer inte bli av sådan storleksordning att den kan lägga hinder i vägen för ett mycket snart genomförande av en sådan försäkring.

Utskottet

Förslag om en allmän tandvårdsförsäkring har i början av år 1965 framlagts av 1961 års sjukförsäkringsutredning. Enligt förslaget skulle ersättning för tandläkarvård utgå på i princip samma sätt som ersättning för läkarvård. Förslaget har remissbehandlats men har hittills inte lett till lagstiftning. Vid prövning av frågan inom Kungl. Maj:ts kansli har ansetts att ytterligare utredning, främst av vissa grundläggande spörsmål rörande folktandvården, erfordras innan slutlig ställning tas till en allmän tandvårdsförsäkring. En utredning har tillsatts för detta ändamål.

I motionerna framhålls mot bakgrund av det ovan sagda att man nu torde få emotse ett flerårigt uppskov med införandet av en allmän tandvårdsförsäkring. Motionärerna hänvisar till uttalanden under remissbehandlingen av förslaget till en allmän tandvårdsförsäkring, att ett successivt införande av en sådan försäkring är möjlig genom att efter hand öppna försäkringen för olika kategorier av medborgare. Enligt motionärernas mening är det väl försvarbart att låta folkpensionärerna med förtur komma med i en sådan försäkring. Motionärerna yrkar att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära utredning om en tandvårdsförsäkring för ålderspensionärer.

Enligt utskottets uppfattning är det angeläget att man förbättrar möjligheterna för den enskilde att erhålla god tandvård till rimliga kostnader. Detta gäller självfallet för pensionärer likaväl som för andra medborgare. Huruvida en reform bör ske genom en allmän försäkring eller på annat sätt kan utskottet inte nu ta ställning till. Resultatet av 1967 års folktandvårdsutrednings arbete måste avvaktas. Med hänsyn härtill och då inte nu kan överblickas om en framtida reform bör ske successivt och vilka grupper som i så fall skall prioriteras, kan utskottet inte biträda motionerna. Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 136 och II: 180, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 mars 1968

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Strand (s), fru Carlqvist (s), herr Lars Larsson (s), fru Hamrin-Thorell (fp)*, herrar Dahlberg (s), Kaijser och fru Nilsson (cp);

från a n d r a kammaren: herrar Anderson i Sundsvall (fp), Rimmerfors (fp), fru Ekendahl (s)*, herrar Gustavsson i Alvesta (cp), Fredriksson (s), Ringaby (h), fru Svensson (s)* och fru Skantz (s)*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Ringaby* (h), vilken ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 6 med orden »Enligt utskottets uppfattning» och slutar med orden »inte biträda motionerna» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Enligt utskottets uppfattning är det angeläget att man förbättrar möjligheterna för den enskilde att erhålla god tandvård till överkomliga kostnader. Detta gäller i särskilt hög grad pensionärerna. Gjorda utredningar visar att just pensionärernas tandvårdsbehov är svårt eftersatt, ofta med allvarliga medicinska följdverkningar. Många pensionärer har alltjämt så svag ekonomi, att kostnaden för effektiv tandvård ter sig nära nog oöverkomlig. Utskottet finner det därför väl motiverat att, i avvaktan på resultatet av pågående, mer vittsyftande utredningsarbete på tandvårdens område, åtgärder snarast vidtages för att tillgodose pensionärernas behov av tandvård.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 136 och II: 180, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt utreda och föreslå införande av tandvårdsförsäkring för ålderspensionärer.»